

Kitabiyat

Leyla Kırkpınar, *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve KADIN*, Zeus yay., İzmir, 2009, 2. baskı, 14x20cm., 357 sayfa Türkçe, Karton Kapak ISBN No 975-47-2608-5.

Özet

Kadın temasını işleyen kitaplardan bir tanesi de Dr. Leyla Kırkpınar’ın “*Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Kadın*” isimli çalışmasıdır. Toplumsal değişme kuramı içinde kadın konusunun ele alındığı bu kitap da daha özeldir Türkiye’de kadın sorunu ele alarak, Türk kadının günümüzde mevcut sorunlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ipuçları takip edilmiştir. Yazarın kadın konusuna yaklaşım biçimi yaptığı tespitlerle genel çerçeve benzer akademik görüş içinde olmamız böylesi zorlu bir alanda yazılmış bir kitabın tanıtımı için bize cesaret vermiştir.

Anahtar sözcük: *Kadın, Toplum, Sosyoloji, Türk Devrimi, Kimlik, Türkiye.*

Abstract

One of the books working on women theme is the “*Social Change and Woman in Turkey*” written by Dr. Leyla Kırkpınar. This book discussing the topic of women in social change theory, in more specific by studying on women question it aims at understanding their question easier. One of the most important causes encourages me to introduce this book written in a challenging field was the reality that we share common views in this regard.

Key Words: *Woman, Society, Sociology, Turkish Revolution, Identity, Turkey.*

Öznesi kadın olan çalışmalar, geçen zamanla birlikte kitapçı raflarını daha çok doldurmaya başladı. Değişik yönlerden, değişik bakış açılarıyla kadın sorunu artık toplumda ilgi gören bir konu haline gelmiş durumda. Bunun elbette sevindirici yanları var: Toplumun bir konuya ilgi duyması, her ilginin takdire şayan olduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte, yine de geleceğe dair insanda umutları artırıyor. Ancak, hangi kitap ne kadar kalıcı oluyor ki? Zaman aktıkça, bir zamanlar rafları süsleyen kitapların zaman içinde çekilip yerini başkalarına bıraktığını görmek, insanı bir başka hüznü de itiyor. Kimilerinin de yeni baskılarını gördükçe insan, müthiş bir haz duyuyor. Bir emeğin yerde kalmaması ve o emeğin geleceğe doğru yürümesi, bir araştırmacının isteyeceği en güzel şey olmalı.

Kitap ilk defa 2001 yılında Ankara'da Kültür Bakanlığı yayınları arasından "Türkiye'de Toplumsal Değişime ve Kadın" adıyla çıkararak okuyucuyla buluşmuştur. Söz konusu kitabın ikinci baskısı ise yaklaşık sekiz yıllık bir aradan sonra 2009 yılında İzmir'de Zeus Kitabevi tarafından yapılmıştır.

Yazar, böyle bir çalışma yapmaktaki amacını; toplumsal değişme süreçleri içinde Türkiye'de kadın sorununu ele almak ve tarihsel süreçte kadın olgusunun geçirdiği niteliksel değişmelerin gözlenmesi şeklinde açıklamıştır¹.

Yazara göre, Kadın: "Toplum içinde yer alan erkeklerle birlikte, içinde bulunduğu toplumun kurallarına, değer yargılarına, ideolojik kalıplarına göre sosyal statüsünü şekillendirir"².

Türkiye'de kadın devrim öncesi süreçte; kendisine öngörülen kadere anlayışa razı olan bir görüntü çizerken hak ve özgürlükler bakımından erkekle eşit bir statüde değilken, geleneksel değerlerin belirlediği bir yaşam örgüsü içindeyken bu durum devrimle birlikte kökünden değişmiştir³.

Aslında eserde de belirttiği gibi, konusunda onlarca yazılan kitaptan sadece bir tanesidir. Fakat öznesi kadın olduğu için de bu tür çalışmaların deyim yerindeyse modasının geçmesi de pek söz konusu değildir. Bu durumu yaratan birkaç neden bulunuyor: Bunlardan bir tanesi çeşitli çevrelerce sıkça dillendirilen kadının kendi doğasının karmaşıklığıdır! Ancak kadının kendi doğasından gelen bu karmaşıklık, ona kendine özgü bir çekicilik de vermektedir! Fakat kadını çekici kılan yönleri, popüler kültür içinde nasıl algılanmaktadır? Üstelik bu algılama biçimi, değişen

1 Leyla Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişime ve Kadın*, T.C. Kültür Bakanlığı Eserleri, Ankara, 2001, çşt. syf.

2 A.g.e., s.3.

3 A.g.e., s.3.

toplumsal şartlara uygun olarak nasıl değişmiş, ne tür bir seyir izleyerek, sonuçta günümüz Türkiye'sindeki algılama düzeyine ya da niteliğine ulaşmıştır?

Kitapta da belirttiği gibi, popüler algılamada kadın aynı zamanda istismar edilen bir varlık olarak da ortaya çıkmaktadır. Dinler, kültürler, hatta dönem dönem ortaya konulan siyasetlerin özünde de bu istismar hep olmadı mı? İnsanlığın bugün övünerek anlattığı bundan 2.500 yıl önceki demokrasilerden bugüne, kadın çoğu zaman bir insan olarak bile görülmedi; kültürler kadını hep bir yana itti. Onu günahın kaynağı olarak gördü; sözde adı demokrasi de olsa, bu demokrasi erkek egemen kültürün algılama biçimiyle doldurulmuş bir öze sahipti.

Kadın, tarih boyunca hep istismar edildiği ve bu istismar bugün de bütün yıkıcılığıyla devam ettiği için, günümüzde kadın konusunun hep gündemin en başında olması da bir anlamda doğaldır. Üstelik kadın ve erkeğin kendi türlerinden gelen doğal özelliklerinin yarattığı etkileşim ve birbirine bakış biçimini belirleyen özellikler, onların toplum içindeki konumunu da belirleyen güçlü birer etken olarak ortaya çıkmaktadır.

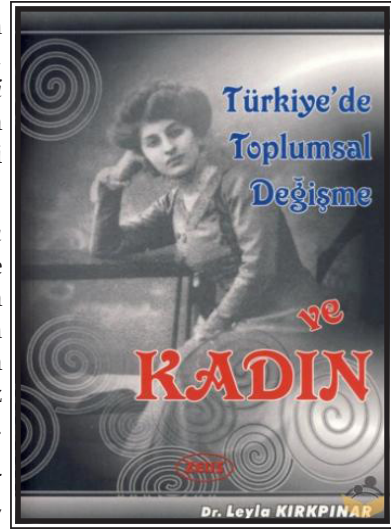
Dr. Leyla Kırkpınar'ın da belirttiği gibi *“doğal şartların fizyolojik olarak, kadın ve erkek arasında yarattığı farklılık, kimi kültürlerin, dinlerin yükseldiği tortularla”* kadın açısından eşitlikçi bir zeminde -erkek- mücadeleyi beraberinde getirmiştir⁴.

Fizyolojik farklılıktan kaynaklanan erkek cinsinin *“güçlü ve avantajlı”* durumu; kadınla diyalogunda ona baskın bir kimlik vermektedir. Erkek için bir avantaj olan bu özellik, kadına ise koşulları eşit olmayan bir mücadele durumu yaratmaktadır. Yaygın görülen yanlış bir kabulün, yani fiziksel olarak daha güçlü olan erkeğin bu kaba güce bağlı olarak kadına karşı daha üstün olduğu anlayışının doğmasına neden olmuştur⁵.

Bu bakımdan söz konusu kitapta da belirtildiği gibi *“tarihin başlangıcından bu yana, kadınlık dünyasının eşitlik ve hak arayış mücadelesi devam etmektedir”*⁶. Bugün de toplumda kadınların var olma ve kişilik kazanma mücadelesinin izlerini dünde aramak gerekir⁷.

Yazarın deyimiyle *“kadın hareketi, her geçen gün yeni bir nitelik ve biçim almaya”* devam etse de asıl önemli olan nokta bu durumun; yani kadının bir mücadele konumunda kalması sürecinin sona ermemiş olmasıdır. Az gelişmiş, gelişmekte olan ve hatta gelişmiş hemen her ülkede kadın; ama az ama çok bir *“öteki”* olma konumu sürdürmektedir.

Modernite ise kadının öteki olma sorununu çözmemiş aksine sözü geçen kavram,

4 A.g.e., s.29.

5 A.g.e., s.29.

6 A.g.e., s.29.

7 A.g.e., s.28.

kadın konusuna yeni sorunlar eklemeye devam etmiştir. Arkamızda bıraktığımız 20. Yüzyılda pek çok toplumda kadının hukuksal durumu güvence altına alınmış olmakla birlikte, kimi zaman dinin kimi zaman din kılıfına girmiş geleneklerin, kültürün kadın için yarattığı eşitsizlik durumu devam etmektedir⁸. Ancak yine de vurgulamak gerekir ki kadının sosyal hayatta yararlanabildiği tüm haklar ve kazanımlarda, büyük ölçüde bu kavramın yani modernitenin gelişimiyle doğru orantılıdır. Fakat burada, Dr. Leyla Kırkpınar'ın şu sözlerini paylaşmadan geçmek de olmaz: *“Demokrasilerin gelişmesi ile birlikte, çağdaş toplumlarda kadın erkek eşitsizliği konusunda önemli duyarlılıklar yaşanmış, toplumsal tepkiler oluşmuştur. Ama yine de bunun sorunu ortadan kaldıracak düzeye geldiğini söylemek mümkün değildir”*⁹.

Çağdaş Türk kadınının da toplum içinde kavuştuğu siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel konumu, oldukça yakın bir dönemin, yani 20. yüzyılın bir ürünüdür¹⁰. Ancak yine de söz konusu alanlarda kadınların elde ettiği kazanımların bugün bile yeterli bir düzeye gelmediği konusunda yazarla aynı görüşü paylaşmaktayız. Leyla Kırkpınar'ın, *“Türkiye’de kadın erkek ilişkileri hukuki zeminde bir eşitlik paylaşımı durumuna gelse de gündelik hayat içinde eşitsizlik büyük ölçüde devam etmektedir”* tespiti bu bakımdan oldukça haklılık payı taşımaktadır. Eserde de saptandığı gibi; *“Türk kadınının toplumsal değişim açısından da inceleme yapılması, neresinden bakılırsa bakılsın çetin bir sorundur”*¹¹. Böylesi bir sürecin Türkiye’deki zorluğunu yazar, Türkiye’nin yakın tarihinde yaşadığı yoğun değişim sürecine bağlamaktadır¹².

Modern Türkiye, ya da yaygın söylemle *“Yeni Türkiye”* köklü bir değişimle ortaya çıkan bir devrimsel sürecin ürünüdür. Bu açıdan devlet ve toplum hayatına dair her noktada sarsıcı değişimler meydana gelmiş ve bu durum toplumda kadının statüsüne de yansımıştır. Sadece bu devrim sürecinde bile kadının, Türkiye’deki konumuna ve tarihsel sürecine bakabilmek oldukça zordur. Nasıl zor olmasın ki? Bu dönüşümü tam anlamadan, dönüşümün bir anlamda ürünü olan kadın konusundaki kazanımları da tam olarak algılayabilmek ister istemez mümkün olmayacaktır.

Türkiye 20. Yüzyılın başında bir devrim yaşadı. Bu devrim, büyük kırılmalar, değişimler ve dönüşümler getirdi. Bu kırılmaların, değişmelerin ve dönüşümlerin ortasında kimlik bulan kadınlar, kendi kaderini devrimin başarısıyla bütünleştirdi. Türkiye’de devrimin önemi ve boyutu ne kadar anlaşılabilmişse, kadın sorununun tarihsel, güncel ve kültürel yönleri de ancak bu pencereden bakılabildiği kadar görülebilmiş ve algılanabilmiştir. Bu nedenle, bu zorluk uzunca bir zaman kendini hissettirmeye ne yazık ki devam edecektir.

8 A.g.e., s.30.

9 A.g.e., s.30.

10 A.g.e., s.1.

11 A.g.e., s.5.

12 A.g.e., s.5.

Dr. Leyla Kırkpınar'ın yeni baskısı yapılan kitabı üç temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde toplumsal değişme kuramından hareket edilerek Türkiye özelinde toplumsal değişimin izleri sürülmüştür. Yine aynı bölüm ailenin ve kadının tarihsel süreçlerine genel bir çerçeve çizerek Türkiye'de söz konusu olguların tarihsel sürecini inceleyerek son aşamada Cumhuriyet öncesi Türk kadınının durumu ele alınmıştır.

Kitabın ikinci bölümüne ise Cumhuriyet döneminin Çağdaşlaşma İdeolojisi içinde Kadının yeri sorgulanarak başlanmıştır. Ayrıca "*Türk Kadınının*" tarihsel misyonu üzerinde durulurken özellikle altı çizilen nokta sömürgecilğe karşı yapılan Türk Kurtuluş Savaşı içinde kadının konumu olmuştur. Cumhuriyet Türkiye'sinin Türk Kadınına kazandırdıkları değişik başlıklar altında incelenmiştir. Vurgulamak gerekir ki, (Cumhuriyet Türkiye'sinde, devrimsel anlamda bir değişim sadece kadınlara yönelik değil, siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel, pek çok alana yönelik gerçekleşmiştir) Türk toplumu tarihinin hiçbir döneminde görülmediği kadar hızlı bir biçimde, önemli değişimleri, kırılmaları ve atılımlara şahitlik etmiştir. İşte bu hızlı değişim süreci içinde de kadın konusu tıpkı Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde olduğu gibi üzerinde çokça yorum yapılan bir konu olma özelliğini korumuştur¹³.

Yazarın da belirttiği gibi aslında Tanzimat'tan bu yana, Türkiye'de batılılaşma rüzgârlarıyla birlikte Türk kadınının kimliğinde, simgesel de olsa önemli değişimler ortaya çıkmaya başlamış, ancak bunlar bir başlangıç noktası oluşturmaktan öteye gidememiştir¹⁴. Türkiye'de Toplumsal Değişime ve Kadın adlı çalışmanın İkinci bölümünde de belirtildiği gibi Türkiye'de Atatürk'ün önderliğini yaptığı Türk Devrimi, önceki dönemlerin kadın konusuna reformcu bakışından çok daha ileri olarak, karakteri ve yöntemi ile devrimci bir niteliğe bürünüyor¹⁵.

Elbette bu köklü değişimlerin içinde Türk kadınının bir kimlik bulması son derece önemli olup, Türk Modernleşmesinin de en önemli ayağını oluşturmaktadır. Atatürk'ün kadın konusuna yaklaşımı romantik bir bakış açısından kaynaklanmadığı tespitini Leyla Kırkpınar yapmıştır. Özellikle Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadınının ön saflarda aktif olarak mücadele etmesini gözlemleyen Atatürk, Türk kadınının özelliklerini canlı bir şekilde gözlemlemiş, ona sosyal yaşamda hak ettiği yeri vermenin rasyonel savaşını yapmaya çalışmıştır¹⁶.

Kadınlar toplumların yarısını oluşturan kesimdir. Bir toplumun gelişebilmesi için erkek kadar kadının da yaşamın her noktasında yer alması gerekir. Bu bakımdan Türk kadına verilecek kimlik, kadının haklarının yasal güvence altına alınması, kadınların örgütlenebilmesi, siyasal yaşam içinde kadının kendine bir yer bulabilmesi, kadının eğitimi, ekonomik yaşam içinde kadının yeri tanıtımını yaptığımız kitabın ikinci bölümünde yer almaktadır. Bir başka deyişle yazarın da belirttiği gibi Türk kadınının toplumsal statüsünü köklü biçimde değiştirmek ve onların sorumlu, kendine güvenen birer vatandaş haline getirmek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün başlıca uğraşlarından birisi olmuştur. Atatürk cinsler arasında her konuda tam bir eşitlik, anlayışı konusunun üzerinde hassasiyetle durmuştur¹⁷.

13 A.g.e., s.127.

14 A.g.e., s.133.

15 A.g.e., s.134.

16 A.g.e., s.136.

17 A.g.e., s.134.

Dr. Leyla Kırkpınar, Türkiye’de devrim süreciyle birlikte yaşanan değişim sürecinin Batılıların gözünden kaçmadığına da vurgu yaparak, bu konuda kitabında kimi yabancıların görüşüne yer vermiştir. Ünlü Fransız siyasetçilerden ve başbakanlarından M. Herriot, Türk kadınının dış görünüşünde meydana gelen değişimin, Türk kadınının düşünsel, hukuksal ve toplumsal durumunda yaratılan “*derin bir inkılâbın tezahürleri*” olarak değerlendirmiştir¹⁸.

Üçüncü ve son bölümse, Atatürk sonrası tarihsel süreçte kadının konumu 20. yüzyılın sonlarına kadar getirmektedir. Bu bölümde, çok partili siyasal yaşamın Türkiye’de kadının hayatına getirdiği değişim başta olmak üzere, Türkiye’deki sanayileşme sürecine paralel olarak artan kentleşme, yine çarpık kentleşmenin bir sonucu olan gecekondulaşma süreçlerinde kadının duruma ışık tutulmuştur. Türkiye’de feminist hareketin durumu da kitabın son bölümünde sorgulanmıştır. Elbette günümüze yaklaştıkça yazarın da vurguladığı gibi kadının hak ettiği yeri bulabilmesine yardımcı olacak sivil toplum kuruluşlarının sayıları giderek artmaktadır. Kadının üzerine yeni pek çok araştırma yapılmaya başlamıştır.

Yapılan yeni araştırmalara karşın popüler kültür de kadın özelinde yeni başka sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan “kadın” pek çok açıdan popülerliğini kaybetmeyecek bir konu olmaya özelliğini de korumaktadır, koruyacaktır!

Tanıtımını yapmaya çalıştığımız “*Türkiye’de Toplumsal Değişime ve Kadın*” isimli kitap da aslında kadın konusunun hala ilgili duyulan bir konu olduğunun açık göstergesidir.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir: Dr. Leyla Kırkpınar’ın çalışması, öncelikli olarak tarihsel süreçte kadın sorununu irdeleyen ve geçmişten günümüze uzanan çizgide değişim rüzgârlarının, tarihin bu en büyük sorununa ne türlü etkiler yarabildiğini irdelemektedir. Ancak, onca çalışmaya karşın, yine de bu büyük sorunda bir arpa boyu yol gidilememiştir. Hala törelerin, geleneklerin, koyu cehaletin, ekonomik zorlukların ve erkek egemen kültürlerin dayatması altındaki kadın, tarihsel ezilmişlik rolünü oynamayı sürdürmektedir. Türkiye özelinde bakıldığında ise; devrimin onca değişim hamlesine karşın, Türk kadınının hala büyük ve önemli sorunları vardır. Bu sorunların çözülebilmesi ise, bırakalım çözümlenme yolunda bir gelişme göstermeyi, büyük çelişkiler, algılama güçlükleri ve yozlaşmalar nedeniyle daha da derinleşmektedir.

Gerçekten de yazarın belirttiği gibi, pek çok büyük kitapçı raflarını ya da kütüphaneleri Erkek Hakları başta olmak üzere, Erkek Sorunları, Erkek Toplum İçindeki Yeri, Cumhuriyet Döneminde Türk Erkek, Siyasi Partiler ve Erkek Kolları, İslam’da Erkek, Erkek Psikolojik Sorunları, Tarih Boyunca Toplumlarda Erkeğin Gelişimi, Erkeğin Adı Yok...vb. gibi pek çok başlıkları taşıyan kitaplar süslenmektedir. Ancak bunların yerine Kadının özne olduğu yüzlerce çalışma görülmektedir.

Kadının herhangi bir konuda ayrıca ele alınmak zorunda kalınmadığı sağlıklı bir toplumsal yapıya kavuşulması bugün hala dünyanın ve tabii Türkiye’nin sorunu olmaya devam etmektedir.

18 A.g.e., s.162.

İnsan, toplumsal yaşamda içgüdüleriyle hareket etmeği bir kenara koyup aklını tam olarak kullanmaya başladığında eylemlerini akıl ve mantığa göre yapmayı başarabildiğinde ayrıca kadın haklarını, çocuk haklarını ve hatta hayvan haklarını konuşmaya kim bilir beklide gerek kalmayacaktır.

Kadın konusu üzerine yazmanın zorluğuna karşın böyle bir kitabı bilimsel bir zeminde kaleme alan Dr. Leyla Kırkpınar'ın "*Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Kadın*" çalışmasını zengin bir kaynakça ve süreli yayın taraması yaparak hazırlamıştır. Umarız bu çalışma meraklısına, bu alanda çalışacak kişilere kadın sorununun çözümüne bir katkı olur!

Dileyelim daha fazla kişiye ulaşsın...

Alev GÖZCÜ*

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (alev.gozcu@deu.edu.tr).